

מכון הנרייטה סאלד
המרכז לבחינות בגרות

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
הפיקוח על הוראת מחשבת ישראל

דגם תשובות לבחינת הבגרות במחשבת ישראל, מס' 38115, מועד קיץ, תשפ"ה, 2025

חלק ראשון

בחלק זה שלושה נושאים. יש לבחור בנושא אחד ולענות על שתי שאלות מתוך שלוש באותו נושא.

הנושא: אמונה ומידות

שאלה 1

א. תתקבל כל דוגמה המציגה דמיון בין פעולה של אדם לבין פעולה של בעלי חיים.
ב. יתקבל הסבר מתאים לדוגמה שהובאה בסעיף א.
ג. קציר מניח שהתנהגות הנמלים בעת סכנה היא תגובה אוטומטית, הנקבעת על פי גורמי התורשה ולא מתוך בחירה, שלדעתו אינה קיימת אצל נמלים.
לעומת זאת אדם המוסר את עצמו למען הכלל, עושה זאת מתוך בחירתו החופשית, והמניע להחלטתו ופעולתו הוא המוסר. לכן היחס למעשה של האדם שונה בתכלית מן היחס להתנהגותן האוטומטית של הנמלים (על אף שמבחינה חיצונית הפעולה נראית זהה).

שאלה 2

א. על פי האדמו"ר מפיאצסנה על המחנכים להתייחס לתלמידים כמו גננים המטפלים בשתילים. בתחילה הפירות בוסריים ומרים, אך הגנן יודע כי זו רק תחילתו של תהליך, ולכשיגדלו הפירות הם יהיו עסיסיים ומתוקים. כך גם ביחסי מחנכים - תלמידים. על המחנך לראות את התלמיד בעין טובה - לא על פי מצבו העכשווי החיצוני שהוא לפעמים קלוקל, אלא לראות את הפוטנציאל הגלום בו. על המחנך להפנות את הכוח הפנימי של התלמיד לכיוונים חיוביים.
ב. (1) דרך הכובש - דרך של מלחמה, כיבוש והדיפת הכוחות השליליים באדם עד לביטולם. דרך הישר - ניתוב המידות השליליות אל הטוב.

(2) על פי הרב קוק, דרך הישר היא העדיפה מפני שבדרך זו האדם אינו נמצא במלחמה תמידית ובניסיון לרסן ולבטל את כוחותיו, אלא הוא מכוון את כוחותיו לטוב.

שאלה 3

א. המקרה שבו כשל משה רבנו היה "מי מריבה", שם היכה בסלע במקום לדבר אליו. על פי מהר"ל, משה רבנו לא היה שלם באמונה ובשמחה, ולכן הוכיח את ישראל מתוך מידת הכעס.
ב. (1) לדעת הרב חר"פ יש קשר ישיר בין שלמות המידות לשלמות האמונה. אדם שיש בו מידות פגומות - אמונתו פגומה, ולהפך.
(2) על פי הנצי"ב, ספר בראשית מכונה "ספר הישר" בגלל ההתנהגות של האבות שהייתה ישרה. הם הלכו בדרך הישר גם ב"הליכות עולם" - התייחסו לאומות העולם באהבה ופעלו לטובתם.

הנושא: אמונה בשעת משבר

שאלה 4

א. על פי הרב זיון, דרך אחת היא של "אש" - מלחמה חזיתית עם היצר, ודרך אחרת היא "אור" - הגברת הטוב, שעל ידו ייחלש הרע.

ב. על פי הרב זיון בית שמאי מתווה דרך של אש. לשיטתם בנר חנוכה צריך להתחיל עם אש גדולה שתבער את הרע, ולאט לאט, אחרי שהרע יבוער, אפשר להחליש את האש. לכן כאשר "זיהה" שמאי שהגוי לא ראוי לגיור מבחינת פנימיותו - "דחפו באמת הבניין". בית הלל מתווה דרך של אור. לשיטתם יש להוסיף אור, וממילא הוא ידחה את החושך. הלל הסכים לגייר את הגוי כי האמין שהמאור שבתורה יחזירו למוטב.

שאלה 5

א. על פי אברבנאל "גיבור אמיתי" הוא אדם הפוחד מסכנה משום שפחד הוא דבר טבעי, אך הוא מצליח להתגבר על הפחד שלו בכוח אמונתו בה'. יעקב התמלא בפחד טבעי לקראת פגישתו עם עשו, אך בזכות אמונתו הצליח להתגבר על הפחד ולכן הוא "גיבור אמיתי".

ב. על פי הרב ברקוביץ מותר לאדם מאמין לשאול שאלות באמונה מכיוון שההתדיינות עם ה' היא צורך אמוני / שאלות אמוניות מותרות כשהן מגיעות ממקום של בירור. דוגמאות: אברהם בסדום / שאלותיו של איוב הסובל.

שאלה 6

א. שתי רעות על פי הרמב"ם:

- רעות שבני האדם גורמים זה לזה בהתנהגותם. לדוגמה: רצח, גנבה, מלחמה.
- נזקים גופניים שנגרמים לאדם שלא שומר על בריאותו. לדוגמה: חוסר איזון בתזונה נכונה או בתשיש.
- נזקים נפשיים שנגרמים מן הנזקים הגופניים או מחמת שינוי הגוף או מחמת הרגל לצרוך דברים שאינם הכרחיים שמעורר תשוקה נפשית מוגזמת (=התמכרות).

הערה: תלמיד שיציג רק את שני סוגי הנזקים (גופני ונפשי) עם דוגמאות יקבל ניקוד מלא.

ב. (1) יליד הגורל - מרגיש עצמו חסר אוניס, פסיבי לכוחות המציאות (שרשרת של חוקים מכניים) שפועלים עליו מבחוץ ומגלגלים את גורלו בלי שיוכל לקבוע מה יקרה לו. מרגיש חסר עצמיות וייחודיות. מרגיש נבון ומבולבל. סובל בשקט. יליד הגורל מנסה להסביר את הרוע שבעולם בצורה הגיונית.

בן הייעוד – יודע כי הוא נולד ומת בעל כורחו, אך חי חיי בחירה. אקטיבי ויצירתי. בעל עצמיות וייחודיות ומרגיש שותף פעיל בחייו.

בן הייעוד אינו חושב ששאלת הרוע חיצונית לו (למה יש רוע?) אלא שזו שאלה פנימית - מה עליו לעשות כדי לחיות בסבלו. הוא לא מנסה להבין את הרוע, אלא לתקן אותו.

(2) תתקבל כל דוגמה להתמודדות המבוססת על אחת מן הדרכים שפורטו בתת-סעיף (1).

הנושא: גאולה וימות המשיח

שאלה 7

א. "הדפיקה הראשונה" היא הנס המדיני שבהקמת המדינה. גם רוסיה וגם ארה"ב תמכו בכינון מדינת ישראל, בתמימות דעים נדירה מאין כמותה של מזרח ומערב ("התרחשות כמעט על טבעית"). "הדפיקה השנייה" מתבטאת בניצחון הצבאי במלחמת העצמאות. עצם הניצחון של צבא ההגנה הישראלי הקטן על הצבאות של מדינות ערב הוא נס ופלא. פלא גדול יותר הוא אי-הסכמתם של הערבים לגבולות החלוקה. לוי היו הערבים מסכימים להצעת החלוקה, מדינת ישראל הייתה נולדת קטועה ורצועה ("נס רבים ביד מעטים נעשה לעינינו").

ב. (1) הסתירה על פי החפץ חיים: על פי התורה הגאולה היא תהליך חיובי / של תשובה, ועל פי חז"ל הגאולה היא תקופה שלילית (החוצפה תגבר, נערים ילבינו פני זקנים, בנים ובנות ימרדו בהוריהם, לא תהיה מידת האמת וכדומה).
(2) לדעת החפץ חיים, יישוב הסתירה הוא ששני המקורות משלימים זה את זה. בתקופת הגאולה יימצאו שתי התופעות גם יחד: מצד אחד יהיו אנשים דתיים המקיימים את התורה, ומצד אחר יתרבו הכופרים למיניהם. שניהם יקרבו את הגאולה: הצדיקים - במעשיהם הטובים, והחוטאים - ביאור את המצב הדתי בעם היהודי לידי קיצוניות שלילית שבגללה לא תהיה לקב"ה תועלת בהארכת הגלות, ולכן ימהר ויחיש את הגאולה.

שאלה 8

על פי רמב"ם, העולם יכיר במלך ישראל / יהיה שלום עולמי ללא מלחמות. (יתקבלו גם התשובות: תרבה חכמה, חיי האדם יתארכו).

על פי רמב"ן, הבחירה בטוב תהיה טבועה בטבע האדם ויצר הרע יתבטל, כמו קודם חטאו של אדם הראשון. (תתקבל גם התשובה: שינוי בטבע האנושי).

על פי מהר"ל, יהיה קיבוץ גלויות, הגלות תסתיים ותהיה חזרה למצב הטבעי. (יתקבלו גם התשובות: מקומו הטבעי של עם ישראל הוא בארץ ישראל, הפיזור והשעבוד אינם טבעיים).

שאלה 9

א. הרב קלישר היה מסכים עם הדובר בכתבה.

שנן טיעונים המבוססים על דברי הרב קלישר: אי אפשר להסתפק בחקלאות מחו"ל / לא ראוי שהחקלאות תתקיים רק מתרומות / אם תהיה חקלאות בארץ נוכל לקיים מצוות התלויות בארץ / פעילות חקלאית בארץ ישראל תוביל לשפע משמיים.

תתקבל כל תשובה מנומקת כולל תשובה המנמקת מדוע הרב קלישר לא היה מסכים עם הדברים המובאים בכתבה.

ב. על התלמידים לציין ולהסביר שניים מן המעשים הארציים.

(1) גאולה ניסית היא רק גאולה מוקדמת של "אחישנה" והיא מתרחשת רק כשעם ישראל מקפיד על רמתו הרוחנית – קיום תורה ומצוות. אולם כאשר עם ישראל אינו בדרגה הרוחנית המתאימה ל"אחישנה" – הגאולה מתעכבת וממתינה לגאולה בזמנה – "בעיתה", ובינתיים הוא נגאל גאולה טבעית-ארצית. (2) לגאולה שני שלבים: טבעי-ארצי ורוחני. השלב הרוחני משלים את מה שלא ניתן לעשות באופן ארצי, אך קודם כל יש לעשות כל מה שאפשר במישור הארצי.

(3) גם אם הגאולה חייבת להיות רוחנית, אין סתירה בדבר חובת העשייה כעת. יש מעלה גדולה מבחינה רוחנית ליישב את א"י. העלאה של יהודים לארץ ישראל מצילה נפשות ולכן היא "פיקוח נפש" לדעת הרמב"ן יש מצוות עשה לשבת בא"י, וכל העולה לא"י מקיים מצוות עשה מן התורה, וגם הרמב"ם סבור שזוהי מצווה מדברי חכמים.

(4) ישיבת ישראל בארצם תמנע התבוללות.

חלק שני

יש לענות על שלוש מן השאלות 10-13.

שאלה 10

א. המסקנה היא שיש אדם בבירה (הלוקח את אלה ושם את אלה, כלומר, מחליף את הבגדים בצבעים השונים).

ב. המדרש בבא למדנו שיש מנהיג לעולם. התבוננותו של אברהם בבריאה ובשינוי סדרה, מביאה אותו אל המסקנה שיש מנהיג לעולם.

ג. יש שתי אפשרויות לתשובה:

- דרך ההתבוננות. התבוננות בבריאה מביאה לאמונה / מחזקת את האמונה, כדרכו של אברהם.

- דרך הקדושה בגדרה הראשון, מידת האמת - ובה מבואר שעל האדם להיות נאמן לאמת שהכיר, כפי שנהג אברהם.

שאלה 11

א. (1) ריה"ל: הדרגה הגבוהה ביותר היא אמונה תמימה. אולם אדם שיש לו שאלות וספקות צריך לחקור בענייני אמונה.

רבי נחמן: אין לחקור בענייני אמונה, אלא יש להאמין בתמימות ובפשטות.

(2) תתקבל כל תשובה מנומקת.

ב. (1) הבנתה של מיכל אינה מספקת. על פי הרב שקופ ה"אני" מורכב מחמש מדרגות: גוף, נשמה, משפחה, עם ישראל, העולם כולו. (גם אם התלמיד יפרט את המדרגה החמישית בלבד - יקבל את מלוא הניקוד).

(2) על פי הרב שקופ ב"אני" נכלל גם ה"כלל".
על פי הרב שקופ אפשר ללמוד מדברי הלל שמצד אחד- אכן על האדם לדאוג לעצמו. מצד אחר - אם ידאג רק לעצמו ולא יהיה חלק מן ה"כלל" - אין ערך ל"אני" כזה שמרוכז בעצמו ללא יחס לזולתו.

שאלה 12

א. על פי הרב שניאור זלמן מלאדי, אמונה היא מלשון 'אימון'. אדם צריך לאמן את עצמו ולהרגיל את מחשבתו בתפיסה שכל המציאות היא למעשה "לבוש" של הקב"ה.

ב. על פי הרב שניאורסון כשאומן יוצר כלי, יצירת יש מיש, בתום יצירתו הוא לא צריך להמשיך ולקיים אותו אלא הכלי עומד מצד עצמו. בריאת העולם שונה, משום שהעולם נברא יש מאין, הקב"ה ממשיך ומקיים אותו בכל רגע. אילו לא היה הקב"ה מחיה את העולם בכל רגע, היה העולם פוסק מלהתקיים.

ג. (1) על פי החזון איש אנשים טועים לחשוב שביטחון פירושו לחשוב שבוודאי יהיה טוב, אך הביטחון האמיתי הינו האמונה שכל מה שקורה הוא מה'.

(2) אמונה היא תיאוריה/תפיסה ולפיה כל מה שהקב"ה יעשה הוא טוב. ואילו ביטחון הוא הביטוי במציאות של האמונה, כשקורה משהו רע? או כשאדם עומד בניסיון.

שאלה 13

א. (1) על פי הרב קוק שני הדברים העיקריים:

סגולה - קדושה שטבועה באדם מעצם היותו ישראל, ללא תלות בהתנהגותו.

בחירה - אפשרות של האדם לפעול ולעשות על פי רצונו.

(2) בדור של עקבתא דמשיחא, כוח הסגולה מתגבר ביותר ואילו כוח הבחירה

למראית עין פוחת. לאנשי הדור הזה יש פוטנציאל גבוה מאוד שלא תמיד בא

לידי ביטוי בתורה ומעשים טובים.

ב. המשל: כולם מניחים שילד שייך לאימו כי ראו שהוא היה בבטנה ויצא ממנה - זה משהו

ודאי, מוכח. בנוגע לבן - משערים שהוא שייך לאביו רק מתוך "השערת השכל".

הנמשל: כך זה גם בנוגע לתורה - הקב"ה נתן את התורה לא רק באמצעות משה. הוא בעצמו, במעמד הר סיני - נתן את התורה וכל מי שהיה שם ראה את נתינת התורה. כולם זכו להתנבא ביום הזה. כולם שמעו מפי הגבורה את עשרת הדברות. הם גם שמעו את הקב"ה אומר שהוא נתן למשה נביא האמת את התורה ובה תרי"ג המצוות, ולכן צריך להאמין לכל מה שמשה יאמר. אילו התורה הייתה ניתנת רק על משה - היינו מאמינים בה מכוח השכל, כמו שיודעים שאב הוא אבא לבנו - רק מכוח השכל. אבל מתן תורה היה מאת ה' על ידי משה, וזהו משה ודאי. לכן האמונה שלנו בה' היא ודאית(כמו הוודאות שתינוק שייך לאימו). לכן כתב שלמה המלך במשלי: "כי אם לבינה תקרא" - מכאן: התורה היא ודאית לאדם המאמין כמו הוודאות שיש לילד בנוגע לאמו. לכן התורה נקראת אם.